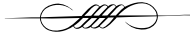

BIRÓ TEOFIL

Hadjárat a dűnék között

Az újkori Franciaország és Nagy-Britannia¹ közötti háborús rivalizálás (1688–1815), melyet egyes történészek egyszerűen csak a „második százéves háború” néven emlegetnek, a koalíciós háborúk időszakában érte el csúcspontját.² Az „ordas eszméket” terjesztő forradalmi Franciaország minduntalan kénytelen volt szembe nézni a Nagy-Britannia által ellene összekovácolt katonai koalíciókkal. A francia csapatok azonban a harcmezőkön rendre legyőzték, s szétverték ellenfeleiket. Katonai fölényüket köszönheték egyrészlől forradalmi tömeghadsergüknek,³ másrészlől viszont annak, hogy következetesen fölrugták a XVIII. század folyamán lefektetett „civilizált hadviselés” általánosan elfogadott európai szabályait.⁴ Ennek betudhatóan a különböző francia kormányok nem csupán megvédték a forradalom vívmányait, s Franciaország területi integritását, de sikeres katonai hadjáratokat vezettek Európa-szerte. Így kitolták az ország határait a környező államok rovására, valamint a forradalom ideológiájának exportjával aláásták a tradicionális európai monarchiák legitimitását is. Mindezek a folyamatok a felszín alatt korhasztották, láthatatlanul gyengítették a monarchikus államrendszerek gyökereit, vagyis a korabeli Európa rendjének legfontosabb alappilléreit.

A Nagy-Britannia számára kedvezőtlen európai helyzet, mely a campoformiói békével teljesedett ki, 1798-ban megváltozni látszott. A francia kontinentális hegemoniát kiharcoló köztársasági hadsereg 1798–99-ben kénytelen volt nélkülözni a briliáns Bonaparte tábornokot, aki egy közepes nagyságú hadsereg élén Egyiptom meghódítására indult. A kiváló hadvezér távolléte az

európai eseményekre is rányomta bélyegét. A direktórium durva politikai érzéketlenség-ről tett tanúbizonyságot, mikor erőszakos politikával megdöntötte a még független itáliai államok hatalmát, valamint katonai erővel elfoglalta Svájcot, melyből Helvét Köztársaság néven egy francia bábállamot kreált.⁵ Stratégiai szempontból kétségtelenül sikeresek voltak ezek a francia akciók, de figyelembe véve a Bonaparte által elfoglalt Máltát és Egyiptomot is, félelmet keltettek európai vetélytársaikban.

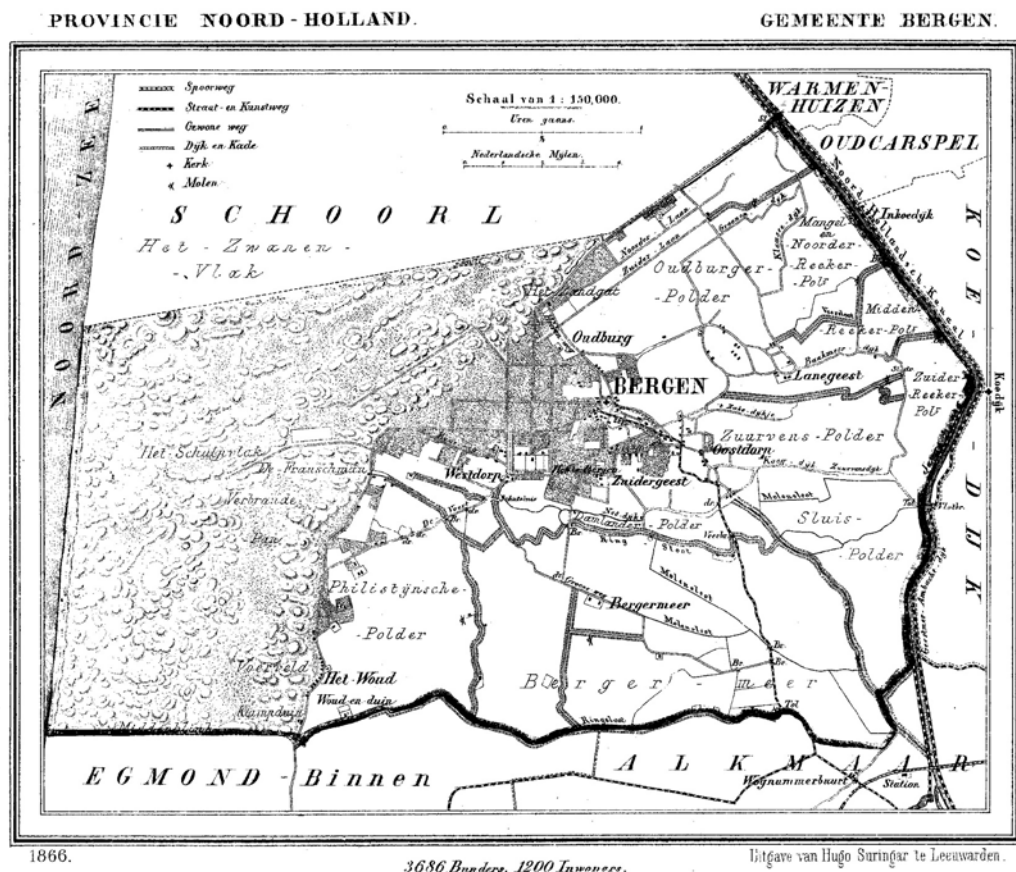
A magát a kisállamok védelmezőjévé kinevező I. Pál Oroszországa, a francia hatalom erősödésére mindig érzékenyen reagáló Ausztria, és az európai erőegyensúly fenntartására törekvő Nagy-Britannia készen álltak megtörni a franciák kontinentális dominanciáját. 1799 tavaszára e három hatalom által újjáalakult a Franciaország-ellenes katonai koalíció – szám szerint a második –, s márciusban a hadműveletek is megindultak.

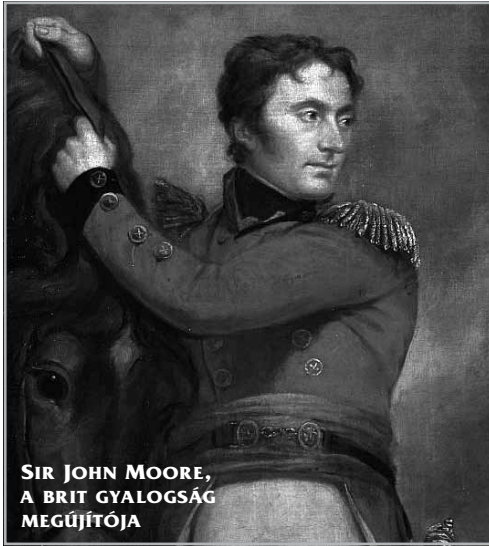
Szuvorov tábornok vezetésével az egyesült orosz-osztrák hadak megtámadták Észak-Itáliát, és sorozatos vereségeket mértek az ellenük küldött francia csapatokra. Az angolok visszafoglalták Nápolyt, s a szövetségesek egész Itáliában offenzívában voltak. Június végére a franciák Genova kivételével elvesztették összes itáliai szerzeményüket.

Ezzel párhuzamosan a hadiszerecsé a németországi hadszíntéren sem kedvezett a franciáknak. Károly főherceg először a Fekete-erdőig, majd a Rajnáig vetette vissza Jourdan tábornok csapatait. Ezután a főherceg késedelem nélkül a Svájcban állomásozó Masséna ellen fordult, akire Zürich mellett mért vereséget. Ezzel újra megnyíltak az alpesi hágók a Német-Római Császárság és

Észak-Itália között.⁶ E nagyszabású hadműveletekhez kapcsolódott a brit expedíciós hadsereg hollandiai partra szállása. Az előzetes megállapodások szerint orosz csapatok is részt vettek az akcióban. Habár a másik két hadszíntérhez képest ez egy mellékhadszíntér volt, jelentősége abban állt, hogy siker esetén Hollandiát kiszakították volna a francia szövetségből, valamint ellenséges csapatokat vontak volna el a rajnai hadszínterről. Ezen kívül az Egyesült Királyság európai befolyásának növekedését várta az expedíciótól.⁷ A tényleges erők szerint Nagy-Britannia a flottáján kívül tizenháromezer, Oroszország pedig tizenhétezer katonával vett részt a hadműveletben.⁸

A hollandiai hadjáratban kulcsszerepet játszó brit expedíciós hadsereg főparancsnoki tisztét Sir Ralph Abercromby altábornagy töltötte be. A haderő kilenc gyalogos dandárból, egy lovas dandárból és egy tartalék dandárból tevődött össze. A dandárok élén tapasztalt, harcedzett tisztetek álltak. Az első dandár parancsnoka D'Oyley, másodikiké Burrard, a harmadiké Coote, a negyediké Sir John Moore, az ötödiké Don, a kilencediké Manners vezérőrnagy volt. A hatodik és hetedik dandárok élén Lord Cavan, illetve Lord Chatham álltak, míg a nyolcadik dandárt maga a yorki herceg parancsnokolta. A tartalék dandár élén MacDonald ezredes állt. A dandárok általában három-négy ezredből tevődtek össze.

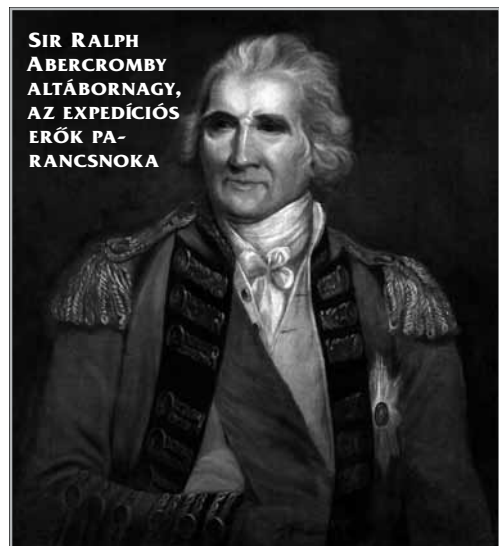

**SIR JOHN MOORE,
A BRIT GYALOGSÁG
MEGÚJÍTÓJA**

Az expedíciós hadsereg gyülekezési közege a Dover melletti Barham Downs nevű táborban volt, ahonnan augusztus 27-én hajózták be őket, hogy a hollandiai Den Heldernél szálljanak partra. A tengerparton a britek jelentős létszámú francia és holland csapatokkal találták magukat szemben, akik felvették a harcot a partraszálló vöröskabátosokkal. Kemény küzdelem bontakozott ki, s az expedíciós hadseregnek igencsak meg kellett dolgoznia a sikeres hídfőállítás kialakításáért. Az ellenséget azonban fokozatosan visszaszorították, s így az egész expedíciós haderő partra tudott szállni. A küzdelemben a britek vesztesége 452 halott és sebesült volt.⁹ Mivel a franciák és a hollandok kiürítették part menti erődítményeiket, s magát Den Helder városát is, a britek harc nélkül vehették birtokukba a várost. A vöröskabátosok azonban nem érezhették magukat biztonságban, mert a Storey admirális irányítása alatt álló holland flotta a Den Helderrel szemben található Texel sziget partjainál horgonyzott.¹⁰ Attól tartottak, hogy ágyútüzet zúdítanak a városra, vagy partra szállnak az éjszaka leple alatt. A brit csapatok csak augusztus 30-án nyugodhat-

tak meg, mikor a Mitchell altengernagy vezette angol hajóhad bekerítette, és megadásra kényszerítette a holland flottát. A hollandiai hadművelet tehát sikeresen indult, de aggasztó volt, hogy az ellenség pontosan ismerte a britek haditervét. Az expedíciós haderővel szembenálló, mintegy hétezer francia és holland katona visszavonult Alkmaar irányába.¹¹

Szeptember 2-án az expedíciós hadsereg felvette hadállását Zuyder-Zee térségében, a csapatokat pedig kaszárnyákban helyezték el. Így várták, hogy az orosz csapatok csatlakozzanak hozzájuk. A brit hadsereg szokásaihoz híven a csapatoknak szigorúan megparancsolták, hogy kíméljék a helybeliek életét és jószágait.¹² A brit hadvezetés arra számított ugyanis, hogy a vöröskabátosok megjelenésével a holland csapatok, s a lakosság is átáll az ő oldalukra és fegyvert fog a francia elnyomók ellen. A hollandok azonban a brit csapatok partraszállása ellenére sem tették ezt meg, sőt a franciákkal karöltve támadták meg szeptember 10-én György király katonáit. A támadást a francia Brune tábornok vezette. A harc hamarosan az egész térségben általánossá vált, s a briteknek csak az éj leszálltával sikerült visszaverniük a támadást.

**SIR RALPH
ABERCROMBY
ALTÁBORNAGY,
AZ EXPEDÍCIÓS
ERŐK PA-
RANCSNOKA**

Szeptember 13-án végre megérkezett a várva várt erősítés tizenkétezer orosz katona személyében. Parancsnokuk Ivan Ivanowitch Hermann altábornagy volt.¹³ Ezzel a szövetséges brit–orosz expedíciós hadsereg létszáma elérte a harminc-negyvezezer főt.¹⁴ Az erősítés megérkezését követően York hercege is csatlakozott a csapatokhoz, s átvette felettiük a főparancsnokságot. Ezek után a szövetséges haderő egy általános támadást indított a francia–holland csapatok ellen déli irányban. Ennek célja az Északi-tenger és az Ijssel-tó határolta félsziget elfoglalása lett volna.

A haditerv szerint nyolcezer orosz katona, és egy brit dandár a gátakon előrehaladva támadta volna meg Brune tábornok balszárnyát. Tőlük balra ötezer brit és kétezer orosz hajtott volna végre támadást a francia centrum ellen, míg Sir Pulteney elterelő hadműveletet folytatott volna a francia centrum jobb oldalán. Végül a Sir Ralph Abercromby vezette hadosztály¹⁵ megtámadta volna a francia–holland jobbszárnyat.¹⁶

A támadást a brit–orosz csapatok szeptember 19-én hajnali négy órakor indították meg, s először minden ponton sikeres volt. A jobbszálon az oroszok elfoglalták Bergent, s a britek is sikeresen nyomultak előre. A támadás azonban hamarosan elakadt, mert a franciák erősítést vezényeltek Alkmaar helyőrségéből a szétszórt orosz csapatok ellen. A heves ellentámadás eredményeként a franciák visszafoglalták Bergen városát, s az oroszokat egészen Schorelig vetették vissza. Ahogy Moore tábornok naplójából kiderül, a támadó brit–orosz hadosztályok között akadozott az összeköttetés, s megesett, hogy a szövetséges balszárnynon egymásnak teljesen ellentmondó információkat kaptak a jobbszárnynon történő eseményekről. Végül azonban az Abercromby, a Dundas és a Pulteney vezette hadosztályok is tudomást szereztek az oroszok visszavonulásáról, s hogy a franciák ne kerülhessenek a brit csapatok hátába, ők is visszavonultak észak felé.¹⁷

A támadás tehát nem érte el célját, kudarcot vallott. A veszteségek mindkét oldalon számottevőek voltak. A francia–holland hadsereg háromezer embere és hatvan tisztje esett fogságba, valamint tizenhat ágyú került az expedíciós hadsereg kezébe. A halottakról és sebesültekről nincs információ.¹⁸ Az expedíciós hadsereg háromezer orosz és ezeröttszáz brit katonáját veszttette el. Ezen kívül két orosz tábornok – köztük a főparancsnok Hermann és Tcherchekoff – is a franciák fogságába esett sok katonájával együtt.¹⁹

York hercege október 2-án egy újabb támadást indított a francia–holland vonalak ellen. A támadás iránya a Bergen és Egmont-op-Zee közötti területre koncentráldott. A szövetségesek négy fő irányból támadták a francia–holland védelmi vonalat annak teljes szélességében. Az Abercromby tábornok vezette hadosztály ezúttal a támadó sereg jobbszárnyára került, s a fő csapásirányt alkotta.²⁰ A tengerparton Dél felé vonulva kellett az Egmont-op-Zee-nél állomásozó francia balszárnyat megtámadniuk. A hely azonban olyannyira szűk volt, hogy egymás mellett gyakran csak hat-hét katona fért el. Így az egész hadosztály csak lassan, hosszú-hosszú sorokban elnyúlva tudott végigvonulni a tengerparton a tenger és a homokdűnék között.²¹ A tizennégy mérföldnyire lévő Egmont-op-Zee-ben állomásozó francia csapatok eleinte folyamatosan visszavonultak, s kitértek az összecsapás elől. A városka határában azonban a franciák felvették a harcot az előrenyomuló vöröskabátosokkal, s ádáz küzdelem vette kezdetét.²²

A franciák sűrű sortűzzel fogadták a tengerparton masírozó vöröskabátos briteket, s még két ágyút is bevetettek ellenük. Mivel a franciákat a brit sortűzektől védte a fedezéket nyújtó homokdűnék, Moore tábornoknak nem maradt más lehetősége, mint szuronyrohamra vezényelni embereit. A tengerparton lévő tüzérségre mindössze a 92-esek, és a homokos talajon nehezen moz-

gó dragonyosok vigyáztak. A dandár többi ezrede megrohmozta a dűnék védelmében megbúvó francia csapatokat. Moore embereinek minden keserves próbálkozása ellenére a franciák visszaverték a támadókat. A briteket komoly veszteségek érték. A meneteléstől és küzdelemtől kimerült dandár még vízhiányban is szenvedett, míg a franciák bőségesen el voltak látva mindennel. Ennek ellenére Moore katonái újra és újra megrohmozták a védekező ellenséget.

Miközben az 1., a 25., 49. és a 79. ezredek véres csatát vívtak a dűnék között az ellenséggel, a tengerparton is ádáz küzdelem bontakozott ki. A brit lovasságnak el kellett hagynia a tüzéséget, hogy felvegye a harcot a Bergen felől érkező ötszáz francia dragonyossal. Az ágyúk védelmére így egyedül a 92. gyalogezred maradt a tengerparton. Ezt a franciák is észrevették, s gyorsan egy közel hatezer katonából álló oszlopot vezényeltek ki a brit tüzéség megszerzésére. A 92-esek felvették a harcot a nyolcszoros túlerőben lévő ellenséggel. A franciák, bízva számbeli fölényükben, makacs elszántsággal támadták a britek vonalait, s a tűzpárbajt követően közelharcra került sor köztük. Az összecsapás heveségét bizonyítja, hogy a három és félórás küzdelemben mind a dandárparancsnok, Sir John Moore, mind pedig a 92-esek ezredparancsnoka, Huntly márkija is súlyosan megsebesültek.²³ A hadosztályparancsnok Sir Ralph Abercromby alól pedig két alkalommal is kilőtték a lovát.²⁴ Sir John Moore először egy comblövést kapott, de ekkor még folytatta a küzdelmet. Második sebesülése azonban már leterítette lábáról, mert a puskagolyó a füle mögött hatolt be a fejébe, s a bal szeme alatt hagyta el az arcát. Ekkor a tengerpart homokjába zuhant, félig öntudatlan állapotban lévő tábornokot a 92. ezred két skót katonája vonszolta biztonságos helyre.²⁵ Miután a dandárparancsnokukat biztonságba helyezték, a katonák visszatértek bajtársaik mellé a harctérre, ahol minden

egy emberre égetően szükség volt.²⁶ A franciák több mint három órán keresztül szakadatlanul rohamozták a skót vonalakat, de nem tudták elragadni tőlük az ágyúkat. Végül is a küzdelemnek MacDonald ezredes tartalékdandárjának megjelenése vetett véget. A britek erősítését meglátva, a franciák visszavonultak.²⁷

Ezt követően Abercromby tábornok hadosztálya bevonult Egmont-op-Zee-be, s az expedíciós csapatok a harctér más részein is előrenyomultak. A brit–orosz offenzíva még néhány napig lendületben volt, s miután a francia-holland csapatok feladták állásaikat a Lange Dyke és a Bergen-op-zoom vonalán, a szövetségesek megszállták Bergent és Alkmaart. Brune tábornok azonban masszív védelmi vonalat állított fel Beverwick és a Zuyder Zee között. A szövetségesek hiába próbálkoztak ennek a védelmi vonalnak az áttörésével, nem volt hozzá elég erejük. A várva-várt francia erősítés megérkezte után pedig Brune tábornok nem csupán feltartóztatta a szövetségesek előrenyomulását, de azok minden erőfeszítése dacára október 8-án sikeres ellentámadást indított. Az expedíciós hadsereg kénytelen volt feladni az oly nehezen megszerzett területeket, s október végére ismét ott tartottak, ahol két hónappal azelőtt partra szálltak. Végül a brit kormány evakuálta Hollandiából az expedíciós hadsereget. A brit csapatokat Angliába, az oroszokat pedig Jersey szigetére hajózták.²⁸

Fő célkitűzését tekintve a hadjárat csúfos kudarcba fulladt ugyan – Hollandiát nem sikerült kiszakítani a francia szövetségből –, de mégsem tekinthetjük azt teljesen hiábavalónak. A Storey admirális irányította, tizenkét hajóból álló holland flotta angol kézre került. A franciák kénytelenek voltak csapatokat vezényelni erre a jelentéktelen mellékhadszíntérre. A brit expedíciós hadsereg pedig újabb fontos gyakorlati tapasztalatokat gyűjthetett a szárazföldi hadviselés terén.²⁹ Többek között az ilyen tapasztalatok

vezették rá Sir John Moore tábornokot annak a kiképzési módszernek a kidolgozására, amely majd a brit gyalogos katonát Európa valamennyi gyalogos katonája fölé emeli. Ennek babérjait – a sors furcsa szeszélye révén – a majdani Wellington hercege fogja learatni, aki a legnevesebb francia marsallok legyőzése után magát Napóleon császárt is térdre kényszeríti majd a waterloo-i csatamezőn.

JEGYZETEK

¹ Ezen időszak első két évtizedében természetesen még nem létezett Nagy-Britannia, amelyről csak az 1707-es angol-skót uniót követően beszélhetünk. A francia-brit vetélkedés XIV. Lajos idejében még francia-angol vetélkedésként kezdődött.

² BOWEN 1998. 5.

³ Ennek gyalogsága szűk oszlopokban, de mély, tömött sorokban rohamozott. Ez a taktika nagyon jól bevált a fegyelmezetlen és képzetlen kontinentális hadseregekkel szemben, amelyek a lendületes francia oszlopok támadásától megremülve ijedten futottak szét. KEEGAN 1990. 105–107.

⁴ E téma kifejtésére egy egész könyvet szentelt GUGLIELMO 2000.

⁵ Elnyomták a Cisalpine Köztársaságban kitört francia-ellenes felkelést, megszállták Piemontét, Toscanát és Rómát, valamint hogy teljessé tegyék Itália Franciaország általi leigázását, megtámadták és meghódították a Nápolyi Királyságot.

⁶ CHANDLER 1966. 256.

⁷ GREENHILL 1901. 50.

⁸ Sir John Moore tábornok naplójában mindkettő hadsereg létszámát tizennyolcezer főre teszi. MOORE 1904. 337.

⁹ MOORE 1904. 342.

¹⁰ A holland flotta nyolc sorhajóból, három fregattból és egy kutterből állt. EGMONG 2010.

¹¹ MOORE 1904. 343.

¹² GREENHILL 1901. 53.

¹³ CANNON 1851. 16.

¹⁴ MOORE 1904. 347. Más források szerint az oroszok tizenhétvezren voltak, s velük együtt a szövetségeseik összesen harminchatezer főt számláltak. ABERCROMBY 2010.

¹⁵ Az Abercromby tábornok által irányított hadosztály D'Oyley tábornok első, Moore tábornok negyedik és Cavan tábornok hatodik dandárjából, Lord Paget ezeregyszáz dragonyosából, és húsz ágyús tüzérségből állt. A tartalékot MacDonald ezredes dandárja alkotta. MOORE 1904. 353–354.

¹⁶ GREENHILL 1901. 55.

¹⁷ MOORE 1904. 348–349.

¹⁸ GREENHILL 1901. 55.

¹⁹ MOORE 1904. 349–350. valamint ABERCROMBY 2010.

²⁰ MOORE 1904. 353–354.

²¹ Ezt a 92. ezred tisztjének, Sir John Cameron századosnak október 4-én édesapjának hazairt levelében olvashatjuk. GREENHILL 1901. 69.

²² GREENHILL 1901. 69.

²³ CANNON 1851. 16–17.

²⁴ ABERCROMBY 2010.

²⁵ MOORE 1904. 355–356.

²⁶ Az összecsapást követően Moore tábornok meg szeretne volna jutalmazni az életét megmentő két Highlandert, de hiába ajánlott nekik fejésként 20 font díjat, senki sem jelentkezett annak átvételére. Lehetséges, hogy mindketten elesetek a franciákkal folytatott ütközetben, de az is meg lehet, hogy nem érezték tisztességesnek azt, hogy jutalmat fogadjanak el egy bajtárs életének megmentéséért. Moore tábornok azonban olyannyira hálás volt az ezrednek, hogy tábornoki sapkáján a 92. ezred jelvényét viselte, valamint egy Gordon Highlander katonát tett meg címerpajzsa egyik védőjének, mikor a Bath lovagja lett. WATT. 39.

²⁷ GREENHILL 1901. 58.

²⁸ GREENHILL 1901. 64–66.

²⁹ ABERCROMBY 2010.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BOWEN 1998 = Bowen, H. V.: War and British society 1688-1815. Cambridge, 1998, Cambridge University Press.

GUGLIELMO 2000 = Guglielmo, Ferrero: Kaland. Bonaparte Itáliában 1796-1797. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

KEEGAN 1990 = Keegan, John: Waterloo. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó.

CHANDLER 1966 = Chandler, David: The Campaigns of Napoleon. New York, 1966, Scribner.

GREENHILL 1901 = Greenhill, Gardyne: The Life of A Regiment. Vol I.. The History of The Gordon Highlanders from its formation in 1793 to 1816. London, 1901, The Medici Society Ltd.

MOORE 1904 = The Diary of Sir John Moore. Vol. I. Edited by Major-General Sir J.F.Maurice, K.C.B. London, 1904, Published by Edward Arnold.

CANNON 1851 = Cannon Richard: Historical Record of The Ninety-Second Regiment (Gordon Highlanders) From 1794 To 1850.

London, 1851, Warrington W. Clownes & Sons.

WATT = Watt, Lauchlan MacLeon: The Gordon Highlanders. Edinburgh, W.P.Nimmo Hay & Mitchell.

EGMONG 2010 = http://history.farmersboys.com/Postings/Germany/Berlin/egmong_ze.htm (2010-02-26)

ABERCROMBY 2010 = http://www.electric-scotland.com/history/other/abercromby_sir_ralph.htm (2010-02-26)

T É K A

Kézikönyv vagy tankönyv?

Új összefoglalás az ókori Róma történetéről

HAVAS LÁSZLÓ – HEGYI W. GYÖRGY – SZABÓ EDIT: *Római történelem*. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 867 oldal

Egy új tankönyv közreadása mindig várakozással tölti el az érintett egyetemi hallgatót, illetőleg az érdeklődő olvasót. Jelen kiadvány az Osiris tankönyvek sorozat római kötete, előzményei a *Görög történelem* (szerk. Németh György, 1995), *Görög történelem. Szöveggyűjtemény* (szerk. Németh György, 1996), *Római történelem. Szöveggyűjtemény* (szerk. Borhy László 2003) Igazat kell adnunk az Előszó (13. old.) azon megállapításának, hogy az eddig forgalomban levő római történelem tankönyv kiegészítése, felfrissítése számos vonatkozásban indokolt volt, de mivel annak szerzői közül kettő már nem él, új szerzők készítettek új tankönyvet. Egyébként általános gyakorlat, hogy minden új korszak, irányzat kiemelt hangsúllyal dolgozza fel azokat a kérdéseket, témákat, amelyeket elődeik kevésbé részleteztek. Így kaptak a korábbi tankönyvben nagyobb teret a rabszolgasággal összefüggő kérdések, amelyek Aristotelés megállapításai óta alapvető gazda-

sági jelentőséget nyertek, amelyek például a mezőgazdaság bemutatásában realizálódtak. Tagadhatatlan ezzel összefüggésben, hogy például a római rabszolga felkelések tárgyalása aránytalanul nagyobb helyet kapott. A mai szemlélet ezzel szemben, más események, jelenségek történeti fontosságát emeli ki, érthető módon érvényesül a szerzők személyes érdeklődése és kutatási irányultsága is.

Ami a szerzők célkitűzéseit illeti, mind tartalmi, mind formai szempontból igyekeztek megfelelni egy modern tankönyvvel szemben támasztható igényeknek. Az persze kérdéses, hogy ez mennyire sikerült. A szerzők és a szerkesztő szakmai felkészültsége és alaposága garantálja a munka kiváló szakmai és tudományos színvonalát. A tudományos megalapozottság vitathatatlan, azonban ennek tankönyvként való felhasználhatóságát, áttekinthetőségét az elkövetkező évek gyakorlati tapasztalatai fogják igazolni. Lényeges tartalmi változás az előző tankönyvhöz viszonyítva az időbeli határok lényeges kitolása, vagyis az új összeállítás Itália bronzkorától kezdve Iustinianus császár haláláig tárgyalja a római történelmet (565). A kötet nagyobb figyelmet fordít arra a nyelvi-kulturális hatásra, amelynek jelentős hatása volt a Római Birodalom kialakulására. A város ős- és korai történetét a legújabb régészeti feltárások tükrében vizsgálja. Ami

